

Ο ΔΑΜΑΤΩΡ ΧΡΟΝΟΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

● **Του Νίκου Γρ. Ζαχαρόπουλου**

Ομότιμου Καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

όσο προσφιλείς στους ανθρώπους είναι οι οριοθετήσεις αποτελεί δεδομένο τόσο γνωστό σε όλους, που δεν χρειάζεται κανείς να το τονίσει, μια που, εξάλλου, κανείς δεν έρχεται να το αμφισβητήσει. Σήμε-

ρα, αύριο, χθες. Σε πέντε ώρες, πριν δέκα μέρες, σ' ένα χρόνο, μόλις τώρα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον. Να κάποιες από τις χρονικές οριοθετήσεις που είναι αναπόσπαστο μέρος της ζωής των ανθρώπων ή καλύτερα που μέσα σ' αυτές και μ' αυτές αναγκαστικά περνάει τη ζωή του. Κι η

ζωή αναλώνεται μέσα σε μια απαράμιλλη ποικιλία από γεγονότα, ευχάριστα και δυσάρεστα, με αγωνίες και χαρές, με πίκρες και απολαύσεις, σ' έναν κακοτράχαλο δρόμο, με ανωφέρειες και κατώφειες ή κάποτε -μάλλον σπάνια- σ' ένα ανθόσπαρτο και με θεσπέσιες ευωδιές μονοπάτι

Η αλλαγή του χρόνου εμπίπτει κι αυτή στις οριοθετήσεις για τις οποίες κάναμε λόγο. Οι 365 μέρες τόσο γρήγορα περνούν και καθιστούν τον άνθρωπο μάρτυρα αλλά και συνεργό στους πανηγυρισμούς γι' αυτή την αλλαγή. Γέλια, χαρές, σαμπάνιες, ευχές, ρεβεγιόν, δείπνα σε οικογενειακές και φιλικές συνάξεις, μουσικές, τραγούδια, τουφεκιές, βαρελότα και βεγγαλικά που φέρνουν στ' αυτιά και στα μάτια τους, με τους ήχους και το φως τους, το μήνυμα της έναρξης -οριοθέτηση, λοιπόν- της νέας χρονιάς.

Λένε πως με την αλλαγή της χρονιάς μπορούμε χρονικά να δούμε ότι βρισκόμαστε -με τις προσφιλείς σε μας τους ανθρώπους οριοθετήσεις- σε καίριο σημείο. Περνούμε από τη μια χρονιά στην άλλη. Είμαστε, πιστεύουν, σε κάποια κορυφή βουνού απ' όπου αντικρίζουμε ένα αξιόλογο παρελθόν, όλο αυτόν τον όγκο και την ομορφιά του υπέροχου βουνού, αλλά και μια μεγάλη πεδιάδα μπρος, που πρέπει να την περάσουμε με νέο αγώνα και με πολλή καλλιέργεια, με σωστή άρδευση, με αποτελεσματική συλλογή καρπών, για να ανέβουμε νέες κορφές που θα ξαναδώσουν ευφορία ψυχής τέτοια που νιώθεις όταν βρίσκεσαι στην κορυφή. Ας ξεκινήσουμε πατώντας στέρεα, προχωρώντας σταθερά και βλέποντας πάντοτε ψηλά.

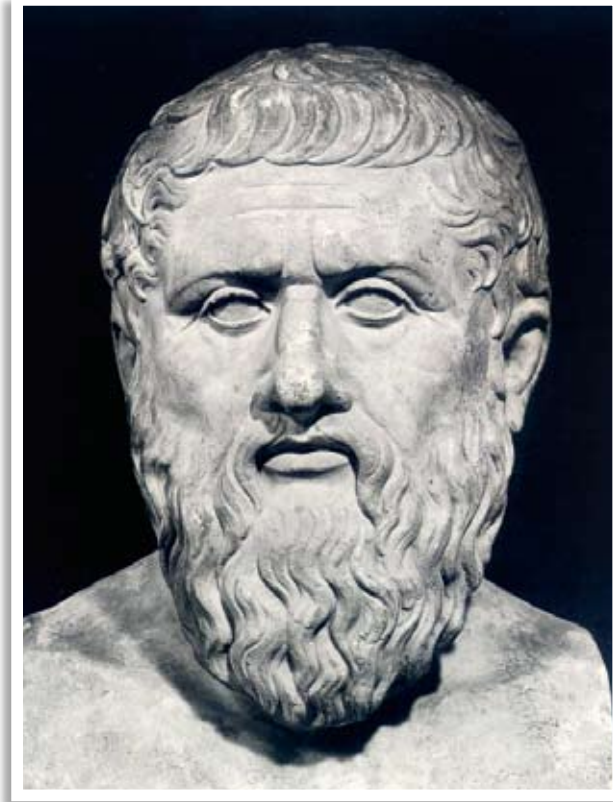
Παράγοντας σημαντικός της πορείας που ανοίγεται κάθε φορά, με το νέο έτος μπρος στους ανθρώπους παραμένει ο δαμάτορας χρόνος, ο χρόνος ο δαμαστής- δαμάτωρ- ο κυρίαρχος, ο δεσποτικός, ο ανελέητος, που σύγχρονα όμως προσφέρει το εφελτήριο για την επέλασή μας στον χώρο της επιστήμης και της τεχνολογίας, της εναρμόνισής με το περιβάλλον και οδηγεί στην κατάκτηση του σύμπαντος, τη βελτίωση της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, σε νέες θρησκευτικής υφής ανατάσεις. Όπως αντιλαμβάνεται κανείς είναι αυτός που καθορίζει όλα τα μεγάλα και μικρά της καθημερινής ζωής, όλα εκείνα που καταγράφονται στους υπέρβαρους κώδικες των συμβάντων της πορείας των ανθρώπων στον κόσμο αυτόν.

Ιδιαίτερα επιγραμματικά το δεδομένο αυτό της ζωής το παρουσιάζει σε κάποιο σημείο του

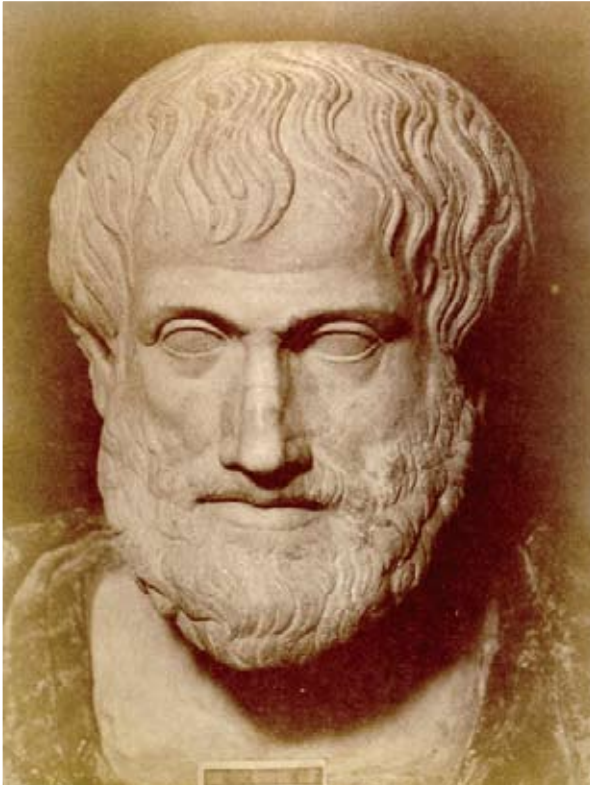
ένα αριστούργημα της παγκόσμιας λογοτεχνίας και ιερό κείμενο των Χριστιανών, ο Εκκλησιαστής. Το μεταφέρω εδώ από το κείμενο των Οα:

«Τοις πάσιν ο χρόνος, και καιρός το παντί πράγματι υπό τον ουρανόν. Καιρός του τεκείν και καιρός του αποθανείν. Καιρός του φυτεύσαι και καιρός του εκτίλαι το πεφυτευμένον. Καιρός του φονεύσαι και καιρός του ίασασθαι, καιρός του καθελείν και καιρός του οικοδομείν, καιρός του κλαύσαι και καιρός του γελάσαι, καιρός του ζητήσαι και καιρός του απολέσαι, καιρός του φυλάξαι και καιρός του εκβαλείν. Καιρός του ρήξαι, καιρός του ράψαι, καιρός του σιγάν και καιρός του λαλείν. Καιρός του φιλήσαι και καιρός του μισήσαι, καιρός πολέμου και καιρός ειρήνης».

Σύμφωνα με το κείμενο αυτό διαπιστώνεται η στενή σχέση του ανθρώπου με τον «καιρό» δηλαδή τον χρόνο, και καλύτερα η τυραννική συνάφεια της ζωής του με αυτόν. Καιρός λοιπόν για τον άνθρωπο, με την ευκαιρία που του δίνει η εκάστοτε αλλαγή του χρόνου, να παρατηρήσει περαιτέρω τον σύντροφό του αυτόν για να αντιληφθεί με ποιον και πώς βρίσκεται αχώριστα μαζί.

Ο Πλάτωνας

Ο Αριστοτέλης

Το θέμα του χρόνου, αυτός που το εξέτασε πρώτος συστηματικά ήταν ο Πλάτωνας. Οι προηγούμενοι από αυτόν σοφοί της φυλής μας, που έθεσαν τις βάσεις σε τόσα ζητήματα της ζωής και έδωσαν τις πρώτες κατευθύνσεις στη φιλοσοφία και στις επιστήμες, δεν ασχολήθηκαν συστηματικά με το θέμα του χρόνου. Απλώς ο Ηράκλειτος και ο Παρμενίδης συνέδεσαν τον χρόνο με το φαινόμενο της αλλαγής. Ο Ζήνωνας τον αντιμετώπισε διαλεκτικά, αρνούμενος τον χώρο και επομένως και τον χρόνο, που ήταν στενά συνδεδεμένος με αυτόν. Ο Πυθαγόρας και ο Δημόκριτος έδωσαν κάποιους δικούς τους ορισμούς, ενώ ο Πλάτωνας, με τη συστηματική διερεύνηση του θέματος, έφθασε στο συμπέρασμα ότι ο χρόνος δεν είναι τίποτε άλλο από την εικόνα της αιωνιότητας, για να έρθει όμως ο Αριστοτέλης να προσγειώσει την υπόθεση, αντικρούοντας την ιδεολογική αυτή άποψη του Πλάτωνα και λέγοντας πως ο χρόνος δεν είναι παρά η σχέση ανάμεσα στα πράγματα. Ο χρόνος δεν αντιστοιχεί σε κάτι το πραγματικό, αλλά γεννιέται από την κίνηση. Αλλαγή, κίνηση, φθορά, μετατροπή του «νυν» σε «κάποτε» και σε «κάτι» μελλοντικό κυριάρχησαν στις σχετικές κατοπινές συζητή-

σεις. Κι ήρθε ο Πλωτίνος και οι Νεοπλατωνικοί, οι εμπειριοκράτες και πραγματιστές, οι φαινομενολόγοι και οι ιδεοκρατικοί, οι υλιστές και οι Πατέρες της Εκκλησίας, και τόσοι άλλοι να διατυπώσουν σχετικά και με το θέμα αυτό απόψεις.

Περιορίζομαι στις γενικές αυτές επισημάνσεις, παραλείποντας σημαντικές αναφορές, όπως στον Μ. Βασίλειο ή στον Αυγουστίνο, τον Θωμά τον Ακινάτη και τον Αλμπέρτο τον Μέγα κι ακόμη στους Καρτέσιο και Χόμπς, Λεϊβνίτιο και Βολφ, Μπέρκλεϋ και Χιουμ και τόσους άλλους, μια που ο σκοπός εδώ είναι πρακτικότερος προσεγγίζοντας το θέμα χρόνος.

Ας αφήσουμε τους φιλοσόφους, λοιπόν, και την φιλοσοφία με τις βαθυστόχαστες σκέψεις και τις έριδες μεταξύ των εκπροσώπων της για τον καθορισμό της ουσίας των πραγμάτων κι ας έρθουμε στα πρακτικότερα ζητήματα της ζωής που ανοίγονται μπρος στον άνθρωπο κάθε φορά με το νέο έτος.

Αυτό που αρχικά πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι ο άνθρωπος έχει να αντιμετωπίσει έναν άνισο αγώνα με τον χρόνο, γιατί ο χρόνος είναι, άπιαστος, φευγαλέος, δεσποτικός, χωρίς υλική υπόσταση, δηλωτικός της φθοράς, ενώ ο άνθρωπος διανύει βίο επίγειο και υλικό, φέρει σάρκα και υπόκειται σε όλους τους κανόνες της ύλης. Αυτή ακριβώς την πλευρά του ανθρώπου έρχεται ο χρόνος να πλήξει, δείχνοντας όλη την τυραννική του μανία στο πεδίο αυτό της υπόστασης του ανθρώπου. Προσθέτει στον άνθρωπο το ένα μετά το άλλο τα έτη στο διάβα της ζωής του, την οποία έτσι την καθιστά παροδική, ενώ σχετικά σύντομα αυτό το κάνει συνειδησή του, οπότε λέγεται από μέρους των ανθρώπων εκείνο το σύνθημα: «μα θαρρείς και ήταν χθες», κι ας έχουν περάσει κάποιες δεκαετίες. Το τρισευτυχές γεγονός της γέννησης έρχεται σε χρόνο που ούτε καταλαβαίνουμε πώς περνάει για να το δεχθεί το θλιβερό γεγονός του θανάτου.

Και δεν φθάνει μόνο αυτό, αλλά όλα γύρω στον άνθρωπο παρουσιάζουν την αποσυνθετική τους τάση, που δίνει αυτή την ευτελιστική υφή όλων των πραγμάτων, αν και αυτός σε κάποιες στιγμές νομίζει πως κρατάει στα χέρια του αναφαίρετους και αναλλοίωτους θησαυρούς. Αλήθεια, τι ειρωνεία είναι ακόμη και τι σαρκασμός από μέρους του χρόνου, όταν κάνει να βρεθούν οι άνθρωποι μπρος στη διάψευση των όρκων που έλαβαν αιώνιας φιλίας και αγάπης;

Αυτά και άλλα πολλά, αρνητικά, έχουμε να

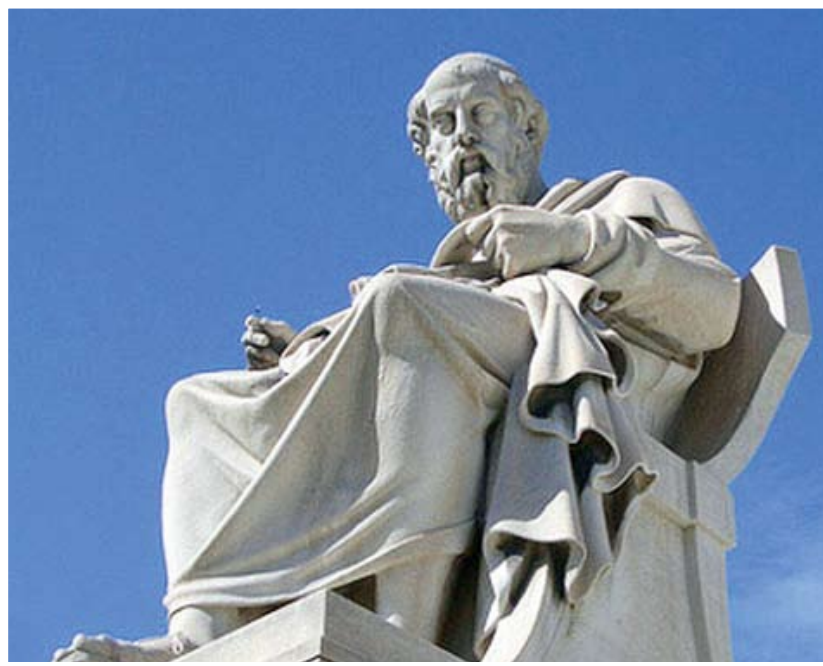
παρατηρήσουμε σχετικά με τον άνισο αγώνα του ανθρώπου με τον χρόνο. Παρά το γεγονός όμως αυτό, η τέχνη της σωστής αντιμετώπισης της ζωής έγκειται στην προσπάθεια να μην μένει μόνο στις αρνητικές πλευρές των δεδομένων της, να μην κατατρώχεται από απαισιόδοξες σκέψεις, αλλά να βλέπει τη ζωή και τους παράγοντές της θετικά, να εκμεταλλεύεται τις ευεργετικές επιπτώσεις που αυτοί γενικώς, και ο χρόνος ειδικά, μπορούν να έχουν στη ζωή του.

Με βάση τη σκέψη αυτή έρχομαι, κλείνοντας τις γραμμές αυτές, να τονίσω επιγραμματικά, τα όσα θετικά θα μπορούσαν οι άνθρωποι να αναμένουν, προσβλέποντας στον παράγοντα χρόνο και εκμεταλλευόμενοι αυτόν στη ζωή.

Ο δαμάτορας χρόνος μπορεί να μετατραπεί με τη θέλησή του ανθρώπου σε εύπλαστο, ήπιο, ευμάλακτο, παρήγορο στις αντιξοότητες της ζωής στοιχείο και, όντας ευεπίφορος σε υποταγή, να μετατραπεί από τύραννος σε δούλο, θεράποντα του ανθρώπου. Υπάρχει πάντοτε η δυνατότητα ο άνθρωπος να νιώσει κάτι σαν ένα φευγαλέο παιχνίδισμα ηλεκτρικού ρεύματος μέσα του, έναν ενεργειακό μικροστρόβιλο που να τον ζωογονεί και να τον αναταράσσει. Έτσι εδραιώνεται η λαχτάρα για τη ζωή. Η μούσα της ζωής μιλάει στους λίγους που πραγματικά την αποζητούν, γιατί τίποτα δεν προσφέρεται δωρεάν. Χρειάζεται πίστη, καλλιέργεια, δύναμη θέλησης, ασκητική διάθεση, επιμονή στο ζητούμενο. Στο Συμπόσιο του Πλάτωνα σημειώνεται ότι στην εκστρατεία της Ποτίδαιας ο Αλκιβιάδης βρισκόταν κοντά στον Σωκράτη, όταν παρατήρησε μια μέρα να στέκεται ο φιλόσοφος όρθιος και ακίνητος. Τη στάση του αυτή τη διατήρησε όλη τη μέρα κι όλη τη νύχτα. Όλοι περίεργοι τον παρατηρούσαν. Με εμμονή σκεφτόταν ή προσευχόταν; Δείγμα άριστο άσκησης.

Η πίεση, που σαν οδοστρωτήρας ασκεί ο χρόνος στη ζωή μας, είναι εφικτό να μετατραπεί σε καλοστρωμένο πεδίο μόρφωσης, καλλιέργειας και ανάπτυξης. Στάδιο άθλησης σε καλά έργα. Δρόμος που να συνδέει με τα δεδομένα του πο-

λιτισμού και τα εθνικά ιδεώδη. Πορεία εκσυγχρονισμού που να παρέχει στους χρήστες του τις απαραίτητες λογικές ανέσεις στη δική τους ζωή αλλά και των ατόμων και των κοινωνιών των επερχόμενων γενεών. Στίβος πρωταθλητισμού στο άθλημα της εφαρμογής και επιβολής ενός παγκόσμιου ήθους και μιας συνεχώς αναβλύζουσας από την καρδιά αγάπης για τον εγγύς και τον μακράν, για τον οικείο και τον ξένο, για τον φίλο και τον εχθρό. Μπορεί να αποβεί για τον άνθρωπο όργανο διαλεκτικής εμπειρίας που να τον οδηγεί από το μικρό και ασήμαντο, στο μεγάλο και συμπαντικό, από το άτομο στην κοινωνία, από την ανυπαρξία στην ύπαρξη, καθιστώντας τον μέρος ενός εξαϋλωμένου και άρατου σύννεφου που απλώνεται στο σύμπαν, έτσι ώστε να τοποθετεί τον εαυτό του

Ο Σωκράτης

εκεί ψηλά, όπου να εκκενώνει την ενέργειά του και να διαλύεται και να χάνεται με γαλήνη και ευτυχία στο όλον, να στρέφεται προς το τέλος, δίχως όμως τέλος, μέχρι τα ακραία όρια, χωρίς όμως όρια.

Ο άνθρωπος, το στοχαστικό αυτό καλάμι, που το ανεμοδέρνει ανελέητα ο χρόνος, μπορεί –αυτό είναι το αισιόδοξο μήνυμα της αλλαγής του χρόνου- όντας μέλος της χριστιανικής συσσωμάτωσης, αυτής της εξαισίας αδελφοσύνης- το χάος να το μετατρέψει σε κόσμο. Αυτό είναι απαραίτητο να γίνει πόθος και ευχή. ■